
МОВА МЕДІА

УДК 811.161.2'373.21:316.77](477.63)"20"

DOI: 10.32840/cru2219-8741/2021.4(48).29

Л. В. Темченко

кандидат філологічних наук
доцент кафедри масової та міжнародної комунікації
e-mail: temchenko_l@fszmk.dnu.edu.ua, ORCID: 0000-0002-7072-013X
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
проспект ім. Гагаріна, 72, м. Дніпро, Україна, 49000

І. С. Бучарська

кандидат філологічних наук
доцент кафедри масової та міжнародної комунікації
e-mail: bucharsky_i@fszmk.dnu.edu.ua, ORCID: 0000-0002-3975-3654
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
проспект ім. Гагаріна, 72, м. Дніпро, Україна, 49000

«СТАРІ – НОВІ» УРБАНОНІМИ В КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ ДНІПРА: ДО ПРОБЛЕМИ РЕЦЕПЦІЇ

Мета статті – дослідити урбаноніми міста Дніпро як факт історичної комунікації, у якій повернуті та сформовані сучасним суспільством цінності передаються наступним поколінням через номінацію просторових одиниць культури (час через простір); простежити процес декомунізації в місті Дніпро як факт соціальної комунікації, який дає змогу визначити її сучасну якість і ступінь прозорості.

Методологія дослідження. Теоретичним підґрунтям стала добре розроблена сучасним гуманітарним знанням теорія хронотопу (М. М. Бахтін, 1975) у його соціальному вимірі, коли «соціальний простір породжує соціальний час, який виявляє себе через соціальний простір»; ціннісний аспект сучасних урбанонімів визначено методом порівняння з історичними назвами міського простору.

Результати дослідження дозволяють визнати, що процес декомунізації міського простору в постмайданний час був дещо хаотичним і спонтанним. Наукова база процесу перейменувань площ і вулиць міста Дніпро була добре розроблена істориками, але не завжди ефективно використовувалася міською владою. Процес комунікації між трьома групами: влада, історики, містяни – не був оптимально організований, що призводило якщо не до відторгнення нових назв площ і вулиць мешканцями міста, то до відсутності зацікавленості в процесі декомунізації і, як наслідок, до небажання змінювати свої мовні звички.

Наукова новизна полягає в розгляді урбанонімів як, з одного боку, дискусійного сюжету для сучасного комунікативного простору України, з іншого – як послання наступним поколінням про українські цінності, сформовані першими тридцятьма роками української незалежності.

Практичне значення дослідження полягає у виявленні складності й суперечностей багаторівневого процесу декомунізації, який проходить країна на сучасному етапі розвитку. Висновки та результати дослідження можуть бути корисними при викладанні профільних дисциплін із журналістики.

Ключові слова: соціальний хронотоп, культурна комунікація, урбаноніми, історичний досвід, історична спадщина.

I. Вступ

Український культурний простір сьогодні – у тридцяті річницю незалежності України – актуальний об'єкт соціокультурних досліджень. До сакральних «сорока років блукань» залишилось зовсім небагато, а отже, можна підбити проміжні підсумки.

Одним із питань, які постали одразу після радянського періоду, стала декомунізація культурного простору (у широкому трактуванні терміна «культурний простір»: від текстів, які мають вивчати діти в середній школі, до назв міст, у яких ми живемо, та площ і вулиць, якими ми ходимо).

Переоцінка історичних цінностей створила тяглий сюжет наукової та, ширше, суспільної дискусії, яку, на жаль, можна визначити як «війну пам'яті» численних етносів, що складають сучасну українську націю: українці мають претензії до росіян, євреї до українців, українці до поляків, поляки до українців. «Ми всі страждаємо виснажливою історичною лихоманкою й повинні були б принаймні зізнатися, що ми страждаємо нею» (Ніцше, 1874) [3].

«Коли ж ідеться про представників інших націй, – пише Е. Фромм у «Мистецтві любові», – брак об'єктивності є горезвісним. З кожним днем іншу націю трактують як порочну і жорстоку, тимчасом як власна є еталоном усього доброго й шляхетного. Будь-яку дію ворога оцінюють за одним стандартом; свої ж власні дії – за іншим... І справді, якщо проаналізувати стосунки між націями так само, як і між індивідами, можна дійти висновку, що об'єктивність є винятком, а нарцистичні викривлення (значною чи меншою мірою) – правилом» (Фромм, 1956) [4, с. 171–172].

Можливо, саме «визнання» «лихоманки» та «нарцистичних викривлень» дозволить Україні залишити в минулому історично зумовлену «війну пам'яті» та перейти до «діалогу культур». «Здатність мислити об'єктивно – це здоровий глузд; емоційна настанова, що криється за ним, – скромність. Бути об'єктивним, мати здоровий глузд – це можливо тільки тоді, коли людина опанувала скромність, якщо їй пощастило піднятися над дитячими мріями про всеохопність і всемогутність» (Фромм, 1956) [4, с. 171–172].

Найменування вулиць, площ, міст іменами історичних героїв (подій) є свідченням остаточної визначеності цінності цих героїв (подій) для сучасної України. Вулиці та міста стають «просторовим підручником» української історії, частиною загального українського культурного тексту.

Кардинальні соціокультурні та суспільно-політичні зміни сьогодення загострили питання урбаноніміки, вивели його за межі «вузькофахового мовознавчого дискурсу» й актуалізували потребу міждисциплінарного підходу. Такий підхід має поєднати лінгвістичний, соціолінгвістичний, соціокультурний та соціокомунікаційний аспекти дослідження. Реалії сучасності потребують більш широкого вивчення урбаноніміки через те, що перейменування міських об'єктів має супроводжуватися широким обговоренням у громадах, масмедійною підтримкою та рекламною кампанією.

II. Постановка завдання та методи дослідження

Мета статті – дослідити урбанонімі міста Дніпро як факт історичної комунікації, у якій повернуті та сформовані сучасним суспільством цінності передаються наступним поколінням через номінацію просторових одиниць культури (час через простір).

Методологія дослідження визначена метою роботи: теоретичним підґрунтям стала добре зроблена сучасним гуманітарним знанням теорія хронотопу (М. Бахтін, 1975) [1] у його соціальному вимірі, коли «соціальний простір породжує соціальний час, який виявляє себе через соціальний простір» [2, с. 157]; ціннісний аспект сучасних урбанонімів визначено методом порівняння з історичними назвами міського простору.

У перехідний час від минулої історичної епохи до наступної, від одного соціального хронотопу до іншого існує «соціальне вікно» – «простір соціальних можливостей, який з часом змінюється, оскільки, будучи розумовим конструктом, безпосередньо залежить від колективних уявлень тієї чи іншої епохи» [2, с. 162].

Перехідний час – час формування нової ідентичності – стає справжнім випробуванням ефективності соціальної комунікації. Сформований новою реальністю соціальний простір здатний впливати на ідентичність тільки тоді, коли «це соціально засвоєний або соціально перетворений простір», коли він «являє собою об'єкт, який перетворений відповідно до цінностей суспільства» [2, с. 162].

Природний процес формування культурної ідентичності сучасного українця реалізується освітою, вона виховала тих, кому зараз 35–40 років. Коли йдеться про тих, кому зараз 50+ років, ми говоримо не про освітянське, а про просвітницьке завдання суспільної комунікації, реалізація якого значно ускладнюється в умовах інформаційної перевантаженості сьогодення та потребує нестандартних рішень. Опитування з метою вивчення громадської думки щодо конкретних перейменувань є першим кроком в організації суспільного обговорення процесу декомунізації, який дає змогу визначити сучасну якість і ступінь прозорості суспільної комунікації.

Аналітичне дослідження результатів опитування дніпрян дозволяє виокремити події минулого, які укорінені в пам'яті містян, у результаті чого будуть визначені «точки перетину» ментальних та соціальних просторів сучасної східноукраїнської культури.

Спостереження за мовними звичками днірян – швидкістю або повільністю змін мовної поведінки при використанні урбанонімів – дозволить визначити реальний зміст сучасного соціального хронотопу, де суспільство є «полем діяльності різних, але взаємообумовлених суб'єктів», яке «представляє собою простір, але не фізичний простір, у якому розміщені суб'єкти, а простір утворений ними, відтворений їхнім взаємообумовленим буттям» [5, с. 175].

Спроба соціокультурного аналізу новітніх урбанонімів міста Дніпро має унаочнити рівень розробки регіональної історії, рівень та ефективність комунікації науковців та влади, рівень та ефективність просвітницьких програм, засвідчити незворотність культурних змін.

В аспекті нашого дослідження викликали цікавість і стали корисними наукові розвідки А. Мамалиги та Д. Данильчука, у яких розглянуто практичний аспект урбаноніміки та зосереджено увагу на її комунікативній функції [6]. Дисертаційна робота «Топоніміка Харкова: реалії та перспективи» харківської дослідниці М. Тахтаулової, де підкреслено значущість комунікативної функції урбанонімів. Науковиця вказує на здатність топонімів відображати ідеологічні пріоритети держави, етнічні та конфесійні особливості, економічну та культурну специфіку міста [7]. Суголосна з нею А. Яценко, яка в статті «Урбаноніми як один із найважливіших елементів комунікації» звертає увагу на здатність урбанонімів акумулювати та транслювати інформацію від покоління до покоління, відбивати особливості певного історичного періоду, виконувати меморіальну функцію [8].

III. Результати

Формування урбанонімічного простору визначено Законами України «Про географічні назви», «Про засади державної мовної політики», «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті», «Про місцеве самоврядування».

Урбанонімічний ландшафт має сприяти відновленню й збереженню історичного образу міста, відбивати його географічні, історичні, природні особливості, відображати багатозаровість історії. При цьому не допускаються назви, пов'язані з політичним терором, радянською пропагандою, з російським імперським історичним міфом. Заборона на імперський міф поширюється тільки на його російський варіант і не стосується габсбурзької спадщини, у такий спосіб Схід і Південь України залишені без історичної спадщини епохи Просвітництва, яка в Російській імперії пов'язана з іменем Катерини II. Цим українським регіонам запропоновано «відновлювати спадщину, пов'язану з Середньовіччям, коли ці регіони були частиною більшої цивілізації, наприклад Античної, Візантійської, Османсько-Турецької» [9]. При всій повазі до давньої та середньовічної спадщини, при розумінні, що це – одна з «цивілізаційних основ», вилучення періоду Просвітництва, який частина України провела в складі Російської імперії, автоматично позбавляє ці регіони повноцінної історичної європейськості.

Сучасна європейська еліта формувалася не тільки в епоху лицарського Середньовіччя, до якого А. Макаров небезпідставно із посиланням на «відомий ідеологічний документ того часу – «Протестації» 1621 р., підписаний Йовом Борецьким та іншими ієрархами української православної церкви» зараховує українське козацтво: «Крім державного устрою, про рицарство запорожців свідчить також поєднання в їхніх поглядах воїнських і чернечих рис. Вони цінували водночас досконале володіння зброєю і зневагу до розкоші й комфорту, культ дружби й побратимства сполучався в їхній свідомості з християнською ідеєю самопожертви заради ближнього, особливо ж гнаного, уярмленого чи полоненого. Запорожці були професійними вояками, але головну мету свого життя вбачали в боротьбі з ворогами церкви й віри» [10, с. 116–118]. У Новий час – добу Просвітництва – іудейсько-християнська європейська культура дещо десакралізується, державний устрій стає світським, остаточно формується той тип культури, який О. Шпенглер у «Примерку Європи» (1922) визначив як «фаустівський». Саме в цьому образі-архетипі, на думку А. Степанової, втілені «всі ті конфлікти, зіткнення, протиріччя, які притаманні західноєвропейській культурі – між природою та цивілізацією, наукою та релігією, містом та селом і, відповідно, між міською свідомістю та свідомістю родовою, політикою та мораллю, свободою та насильством, духом та матерією тощо» [11, с. 150].

Діалог-листування із видатними філософами французького Просвітництва – Вольтером і Дідро, – який постійно вела Катерина II, не міг не впливати на неї, на її державну політику. Традиційна українська історіографія негативно оцінює катерининську добу в історії України. Перш за все імператрицю звинувачують у скасуванні Гетьманщини та ліквідації козацького устрою на Слобожанщині (1764–1765). Проте уніфікація державного устрою, законодавче оформлення привілеїв дворянства («Грамота на права, вольности и преимущества благородного российского дворянства», 1785), до якого прирівняли українську козацьку старшину, закріпивши за нею земельні володіння, створили те цивілізаційне поле, на якому формувалась українська еліта Нового часу, еліта Просвітницької доби, рицарство стало дворянством.

Не оминув Південь і Схід України період бурхливого промислового розвитку другої половини XIX ст. Це був другий – пореформений (Маніфест 19 лютого 1861) – етап промислового перевороту в Російській імперії, коли європейські промисловці створили матеріальну базу, яка дозволила в XX ст. перетворити цей регіон на потужний промисловий комплекс. Дослідниця О. Стяжкіна називає цей час «втраченою історією нашої Європи» [12]. Разом з європейськими промисловцями приходили європейські звичаї, європейський побут, європейська повсякденність.

Урбаноніми є інструментом презентації соціокультурних змін, документом минулого і як такі дозволяють простежити часову трансформацію міста. Створення хронології формування урбанонімів Дніпра не лише темпоральної, але й знаково-символічної дозволяє виокремити три етапи: імперський – від становлення до 1917 р., радянський – 1919–1991 рр., сучасний – від 1991 р. до сьогодні, який характеризується процесом декомунізації.

Відомо, що в старому Катеринославі до революції нараховувалося понад 200 урбанонімів. Цікаву інформацію про катеринославські урбаноніми можна знайти на фейсбуці в групі «Екатеринослав – Днепропетровск» ([facebook.com/dnepr.history](https://www.facebook.com/dnepr.history)).

З урбаномікою дореволюційного Катеринослава можна ознайомитися на сайті Gorod.dp.ua в рубриці «Історія міста», яку веде історик, культуролог та краєзнавець Максим Кавун. Публікації М. Кавуна з історії Катеринослава дають можливість відчутти динаміку розвитку міста як промислового та адміністративного центру. Так, матеріал «Поэзия и проза городских названий старого Екатеринослава» [13] розповідає про стихійний характер формування адресної урбанонімії: назви відображали специфіку побуту, національні особливості населення; походили від головних міських орієнтирів – церков та інших релігійних споруд; відбивали ландшафтні особливості міста.

Одна з перших спроб унормувати урбанонімічну систему та забезпечити її комунікаційну релевантність відбулася в 1904 р. Історик Д. Яворницький представив комісії з найменування вулиць на розгляд список із 124 назв. Серед них були назви, які мали привнести національний колорит у топонімічну систему Катеринослава: Отаманська, Глобинська, Кобзарська, Курінна. Історик мав намір примножити символічну систему міста іменами губернаторів І. Синельникова та Ф. Келлера, промисловця та мецената О. Поля, лікаря І. Лешко-Попеля. З незрозумілих причин більшість пропозицій Д. Яворницького була відхилена.

Радянський період позначений широкомасштабною політикою втручання в міську топонімію. Звільнення міського простору від анахронічних назв відбувалося послідовно. Місцева урбаноніміка зазнала істотних змін: поступово зникали цілі пласти урбанонімів з релігійною семантикою: Соборна, Казанська, Первозванна, Благовіщенська, Воскресенська.

Перша хвиля перейменувань міських об'єктів (вулиць, площ, навіть заводів та фабрик) припала на 1920–1930 рр. Тільки в 1923 р. було замінено 60 назв вулиць. Звернемо увагу, що процес перейменування в тоталітарній державі, як вказує Д. Данильчук, мав характерний для того часу лінійний характер, «від держави до людини» [14], хоча й був завуальований під формулювання «на прохання трудящих». Цей процес не був винятковим для нашого міста, оскільки в радянський час урбаноніміка використовувалася як інструмент ідеологічного впливу та пропаганди.

Інтенсивний розвиток післявоєнного Дніпропетровська в др. пол. XX ст., який позначився будівництвом промислових гігантів – Південмашу, заводу пресів та шинного заводу, – сприяв формуванню й зміцненню образу потужного індустріального міста. Нові назви, як-то Інженерна, Фабрично-Заводська, позбавляли місто самотності. У такий спосіб утворювався незбалансований стереотипний образ міста, де на перший план висувалися індустріальні здобутки, а культурні надбання відтіснялися на маргінес. Символічний акцент робився також на революційній та комуністичній тематиці, що підтримувала тогочасний ідеологічний міф. Через ігнорування соціокультурних потреб містян й директивне нав'язування владою символів і назв міський простір набув шаблонного характеру, поширеного в тогочасній країні: Леніна, Карла Маркса, Володарського, Клари Цеткін тощо.

Сучасна українська історія міста Дніпро дозволяє нам спостерігати «війну пам'яті» та «битву символів» у режимі реального часу. Доволі тривалий час після здобуття країною незалежності урбаноніміка Дніпра не зазнавала суттєвих змін. Перша хвиля перейменувань не мала масового характеру: у Дніпрі протягом 1996–2014 рр. було перейменовано лише 49 об'єктів. Активне перейменування міського простору припало на 2014–2016 рр., коли було змінено понад 350 назв. Передусім під перейменування потрапили ідеологічно марковані райони: Жовтневий, Бабушкінський, Ленінський, Червоногвардійський, Кіровський. Нові назви отримали центральні проспекти та прилеглі до них вулиці: Д. Яворницького (колишній пр. Карла Маркса), О. Поля (колишній пр. Кірова), А. Фабра (колишня вул. Серова), Грушевського (колишня вул. Карла Лібкнехта). Органічно влилася в нову урбанонімічну мережу назва вулиці Волонтерська, яка відбиває громадянську активність жителів міста під час воєнних подій на Сході України.

Завдяки співіснуванню на міській мапі старих і нових урбанонімів як різнопланових культурних кодів багатозаровість історії щоденно осмислюється та відчувається буквально «на дотик». «Старі-нові» назви базуються на принципі смислової компресії й виступають як транслятори інформації в стислій формі від покоління до покоління, виконуючи тим самим комунікативну функцію.

Процес перейменування складний і неоднозначний, тому потребує виваженого підходу. У назвах об'єктів символічного міського простору, на погляд С. Світленка, мають бути відбиті «зразки соціальної поведінки, моралі, доблесті... Героїзм став частиною нової топонімічної реформи» [15]. Патріотичний потенціал міста мав зреалізуватися в 2018 р., коли комісія з перейменувань вулиць та інших топографічних об'єктів розглядала питання щодо зміни назв вулиць на честь загиблих в АТО земляків. І хоча патріотичний потенціал міста є одним з акцентів роботи комісії, розв'язання питання було відкладено через неможливість його реалізації на той момент у межах перейменувань.

На початковому етапі проведення урбанонімічної реформи проблеми трансформації міського простору були висвітлені в публікаціях: «Патриотический Днепропетровск: стоит ли переименовывать улицы и проспекты в городе» [16], «Переименование улиц Днепропетровска: почти стенограмма комиссии по новым названиям» [17] на сайті 056.Ua, «Днепропетровцы не хотят переименовывать улицы» [18], «Переименование приближается: часть улиц “помиловали”» [19], «Переименовывать улицы Малиновского и Вакуленчука необязательно. НО если хочется – можно» [20], «Переименование: что думает молодежь» [21]. Міські медіа зосередили увагу переважно на оперативному виконанні розпоряджень міської влади та на реакціях містян, які були занепокоєні можливими проблемами внаслідок перейменувань: зміна документів, табличок тощо.

Моніторинг сайтів міських видань, зокрема «Днепр вечерний», «Наше місто», «34 канал», Gorod.dp.ua, 056.ua, dnepr.info засвідчив, що більшість мешканців віддають перевагу нейтральним назвам, як-то: Тополина, Театральна, Калинова, Космічна. Активно ведеться обговорення подібних проблем і у фб-ком'юніті «Екатеринослав – Днепропетровск» (facebook.com/dnepr.history) та «Мой Днепр» (facebook.com/media.dnepropetrovsk). У коментарях під тематичними постами спостерігаємо неоднозначність сприйняття урбанонімічної реформи: і підтримку, і категоричне заперечення, і сумніви щодо компетентності спеціалістів, і бажання забезпечити усталений міський простір від чергових змін. На сайті Gorod.dp.ua є несхвальні відгуки з приводу нових назв, їх тональність здебільшого негативна: «не на часі», «у країні війна», «ми так звикли», «це буде зроблено за наші кошти», «краще підняли б зарплати» тощо. Емоційна категоричність коментарів зумовлена емоційно-психологічною прив'язкою до звичних назв, прагненням уникнути когнітивного дисонансу й залишитися в зоні психологічного комфорту.

Одним із перейменувань, яке не викликало дискусій, стала зміна назви вулиці Виконкомівська на Катеринославський бульвар (2004). Можливо, тому, що це сталося після вдалої реконструкції вулиці, де вдалося зберегти будинок 1870-х рр., збудувати сучасні центри – «Босфор» та «Каскад Плаза», розташувати вздовж бульвару кафе та ресторани, встановити систему вуличного охолодження повітря. Спостереження за міським сьогоднім свідчить про небайдужість заможних дніпрян до дореволюційної історії: ЖК Новодворянський розташований на вулиці Вернадського (колишній Новодворянській). Іноземні запозичення (ЖК «Manhattan», «Centower», «Ermolaev Center») не викликають жодних заперечень з боку містян. На нашу думку, такий стан речей потребує окремого дослідження причин захоплення іноземними назвами з одночасним нехтуванням власною історією, що має бути представлена в урбанонімічному просторі.

Більшість користувачів вважає непринятною політизацію урбанонімічних назв. Містяни віддають перевагу звичним назвам, апелюють до світової практики нумерації вулиць, схиляються до прикметникових назв на зразок Щаслива, Абрикосова, Тополина, висловлюють бажання відновити назви, що відбивають ландшафтні особливості міста, рекомендують увічнити здобутки земляків у науковій, культурній, спортивній сферах, уникати важковимовних назв.

Також користувачі соцмереж, дописувачі на форумах звертаються до міської влади з проханням звернути увагу на естетичний і етичний аспекти урбанонімічної реформи: чи гідний проспект, на якому три будинки, називатися проспектом, носити ім'я поважної людини та чи варто називати периферійні вулиці іменами видатних земляків, що принесли славу Україні. Якщо вулиця, названа на честь Олеса Гончара, відома всім містянам, то вулицю на честь земляка, одного з найяскравіших представників розстріляного українського ренесансу В. Підмогильного, чий твір увійшли до шкільної програми, знайти без гугл-карти не уявляється можливим. Також досить важко відчутти значущість для міста фігури Йоганна Езау – міського голови Катеринослава (1905–1909, 1918), коли знаходишся на вулиці його імені, яка губиться на території збанкрутілого Дніпропетровського комбайнового заводу.

Проведення урбанонімічної реформи оприявило конфліктогенний потенціал та високий рівень поляризованості суспільства за різними соціодемографічними та психографічними параметрами.

Незважаючи на те, що з питань урбанонімичної реформи в Дніпрі працювала профільна комісія, до складу якої увійшли провідні фахівці з історії, політологи, правники, представники, громадських організацій, її ефективність була недостатньою через брак часу та слабкий просвітницький елемент. Містянам не була пояснена логіка перейменувань, не надані достатні історичні відомості щодо нових урбанонімів, невмотивовані нові назви. Через це мешканці перейменованих вулиць неодноразово висловлювали незгоду з методами роботи комісії та намагалися оскаржити ухвалені рішення в судовому порядку [22]. Сьогодні стало очевидним, що підготовчий період потребував більш тривалого часу, виваженого підходу й більш потужної комунікаційної підтримки в дореформений період.

За умови інформаційного вакууму й неможливості публічно обговорити рішення щодо перейменувань містяни активно висловлювали думки в мережевих пабліках. Це обговорення мало стихійний характер і високий рівень емоційності. Брак ідентифікаційних маркерів при аналізі контенту не дозволив нам отримати однозначні характеристики продуцентів, однак стилістика висловлювань дає підстави припустити, що дописувачами були переважно представники середнього та старшого покоління, канон історичної пам'яті якого сформований радянською освітою.

Дивно, але представники молодшого покоління, які здобули вже українську освіту, у більшості залишилися спостерігачами процесу українізації міського простору. Необхідність просвітницької діяльності в цьому соціально активному колі довело соціопитування, результати якого були викладені в матеріалі від 08.07.2015 р. «Переименование: что думает молодежь» на сайті «Днепр вечерний» в рубриці «Новости Днепра». Зазначено, що в опитуванні взяло участь 224 особи віком від 16 до 24. Голоси респондентів розподілилися так: «Я повністю підтримую перейменування міста та вулиць» – 9,38%; «Я частково підтримую перейменування (тільки вулиці та райони міста)» – 15,18%; «Я ставлюся до перейменування нейтрально» – 54,02%; «Я негативно ставлюся до цих питань» – 6,24% [21]. У цьому випадку ми не говоримо про брак інформації або про її недоступність, оскільки на сайті gorod.dp.ua вже є така інформація в рубриці «Історія міста», також є онлайн-довідник перейменованих вулиць «Rename.dp.ua», на місцевих каналах підготовано цикли програм – «Перейменовано в Дніпрі» (34 канал), «Від Урицького до Яворницького» («Дніпро TV»), які можна переглянути в ютубі. У фейсбуці є групи «Екатеринослав – Днепропетровск» (facebook.com/dnepr.history), «Мой Днепр» (facebook.com/media.dnepropetrovsk). Співробітники «Агентства розвитку Дніпра» пропонують нові просвітницькі форми: «вуличні» лекції, мініфестивали. Олег Репан, директор Інституту історії Дніпра, вважає, що саме «особистісний підхід до містян, невимушене спілкування і навіть дискусії з того чи іншого питання є найбільш ефективними. Адже більшість навіть не замислюється над назвою тої чи іншої вулиці» [23].

Додамо, що сьогодні процес просвітницької діяльності дає змогу поєднувати традиційні та новітні форми комунікації з міською спільнотою, наприклад міська влада створила інформаційні тексти, які зчитуються через к'юар-код.

IV. Висновки

Результати дослідження дозволяють визнати, що процес декомунізації міського простору в постмайданний час був дещо хаотичним і спонтанним. Наукова база процесу перейменувань площ і вулиць міста Дніпро була добре розроблена істориками, але не завжди ефективно використовувалась міською владою. Процес комунікації між трьома групами: влада, історики, містяни – не був оптимально організований, що призводило якщо не до відторгнення нових назв площ і вулиць мешканцями міста, то до відсутності зацікавленості в процесі декомунізації і, як наслідок, до небажання змінювати свої мовні звички.

Наукова новизна полягає в розгляді урбанонімів як, з одного боку, дискусійного сюжету для сучасного комунікативного простору України, з іншого – як послання наступним поколінням про українські цінності, сформовані першими тридцятьма роками української незалежності.

Практичне значення дослідження полягає у виявленні складності й суперечностей багаторівневого процесу декомунізації (українізації), який проходить країна на сучасному етапі розвитку.

Список використаної літератури

1. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике. Вопросы литературы и эстетики. Москва : Художественная литература, 1975. С. 234–407.
2. Шабага А. В. Социальный хронотоп и особенностии его влияния на идентичность исторического субъекта. *Вестник МГУ. Серия философские науки*. 2009. № 3. С. 157–164.
3. Ницше Ф. О пользе и вреде истории для жизни. Сочинения в 2 т. / ред. К. А. Свасьян ; пер. с нем. Москва : Мысль, 1990. Т. 1. С. 158–230.
4. Фромм Е. Мистецтво любові / пер. з англ. В. Кучменко. 2-ге вид. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. 192 с.
5. Кемеров В. Е. Социальный хронотоп и трансформация современного обществознания. *Tempus et Memoria*. 2013. № 4. Т. 8. С. 172–185.
6. Мамалига А., Данильчук Д. Актуальні проблеми міської топоніміки і публікації мас-медіа. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2131> (дата звернення: 06.10.2021).

7. Тахтаулова М. Ю. Топоніміка Харкова: реалії та перспективи. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1587-mariatakhtaulova-toponimika-suchasnoho-kharkova-realii-ta-perspektyvu> (дата звернення: 27.09.2021).
8. Яценко А. А. Урбаноніми як один із найважливіших елементів комунікації. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки*. 2018. Вип. 33. С. 127–138. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2018-33-11>.
9. Віхров М. Олексій Сокирко: «Відсутність знань про свою еліту в минулому формує комплекс меншовартості в сучасного українця». *Тиждень*. 2021. URL: <https://tyzhden.ua/Culture/252822> (дата звернення: 05.10.2021).
10. Макаров А. Світло українського бароко. Київ : Мистецтво, 1994. 288 с.
11. Степанова А. А. «Закат Европы» Освальда Шпенглера и литературный процесс 1920–1930-х гг. Поэтология фаустовской культуры. Санкт-Петербург : Алетейя, 2015. 690 с.
12. Стяжкіна О. Втрачена історія нашої Європи. *Zbruc*. 2021. URL: <https://zbruc.eu/node/108227> (дата звернення: 20.10.2021).
13. Кавун М. Жизнь и смерть городских названий. URL: https://gorod.dp.ua/history/article_ru.php?article=204 (дата обращения: 30.10.2021).
14. Данильчук Д. Топонімічне перейменування як феномен соціальної комунікації (на прикладі урбанонімів на честь Героїв Небесної Сотні). *Мова. Суспільство. Журналістика (Language. Society. Journalism)* : зб. матер. XXI Міжнар. наук.-практ. конф. з проблем функціонування і розвитку укр. мови, м. Київ, 3 квітня 2015 р. Київ, 2015. С. 27–31.
15. Секреты переименования улиц Днепра: как появились героические названия? URL: <https://gorod.dp.ua/news/121213?so=ur> (дата обращения: 04.10.2021).
16. Патриотичний Днепропетровск: стоит ли переименовывать улицы и проспекты в городе. URL: <https://www.056.ua/news/594975/patriotichnyj-dnepropetrovsk-stoit-li-pereimenovyvat-ulicy-i-prospekty-v-gorode> (дата обращения: 03.10.2021).
17. Переименование улиц Днепропетровска: почти стенограмма комиссии по новым названиям. URL: <https://www.056.ua/news/919233/pereimenovanie-ulic-dnepropetrovska-pochti-stenogramma-komissii-po-novym-nazvaniyam> (дата обращения: 03.10.2021).
18. Смирнова Н. Днепропетровцы не хотят переименовывать улицы. URL: <https://dv-gazeta.info/dneprnews/dnepropetrovtsy-ne-hotyat-pereimenovyvat-ulitsy.html> (дата обращения: 03.10.2021).
19. Переименование приближается – часть улиц «помілювали». URL: <https://dv-gazeta.info/dneprnews/pereimenovanie-priblizhaetsya-chast-ulits-pomilovali.html> (дата обращения: 04.10.2021).
20. Переименовывать улицы Малиновского и Вакуленчука необязательно. Но если хочется – можно. URL: <https://dv-gazeta.info/dneprnews/pereimenovyvat-ulitsymalinovskogo-i-vakulenchuka-neobyazatelno-no-esli-hochetsya-mozhno.html> (дата обращения: 04.10.2021).
21. Богатикова М. Переименование: что думает молодежь? URL: <https://dv-gazeta.info/dneprnews/pereimenovanie-cto-dumaet-molodezh.html> (дата обращения: 04.10.2021).
22. «Проспекта Калинина все равно больше не будет!» – днепропетровский историк. URL: <https://gorod.dp.ua/news/133403> (дата обращения: 05.10.2021).
23. Историки рассказали днепропетровцам о меценате Надежде Алексеенко, в честь которой названа одна из улиц города. URL: <https://gorod.dp.ua/news/130481> (дата обращения: 05.10.2021).

References

1. Bakhtin, M. M. (1975). *Formy vremeni i khronotopa v romane. Ocherki po istoricheskoy poetike. Voprosy literatury i estetiki* [Forms of time and chronotope in the novel. Essays on historical poetics. Questions of literature and aesthetics]. Moskva [in Russian].
2. Shabaga, A. V. (2009). *Sotsial'nyy khronotop i osobennosti yego vliyaniya na identichnost' istoricheskogo sub'yekta* [Social chronotope and features of its influence on the identity of the historical subject]. *Vestnik MGU. Seriya filosofskiyе nauki*, 3, 157–164 [in Russian].
3. Nitshe, F. (1990). *O pol'ze i vrede istorii dlya zhizni* [On the benefits and harms of history for life]. Moskva [in Russian].
4. Fromm, E. (2018). *Mystetstvo lyubov* [The Mistake of Love]. Kharkiv: Knyzhkovyy Klub «Klub Simeynoho Dozvylyya» [in Ukrainian].
5. Kemerov, V. Ye. (2013). *Sotsial'nyy khronotop i transformatsiya sovremennogo obshchestvoznaniya* [Social chronotope and transformation of modern social science]. *Tempus et Memoria*, 4, 8, 172–185 [in Russian].
6. Mamalyha, A., & Danyl'chuk, D. Aktual'ni problemy mis'koyi toponimiky i publikatsiyi mas-media [Actual problems of local toponymy and publication of mass media] Retrieved from <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2131> [in Ukrainian].

7. Takhtaulova, M. Yu. Toponimika Kharkova: realiyi ta perspektyvy [Toponymy of Kharkiv: realities and prospects] Retrieved from <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1587-mariatakhtaulova-toponimika-suchasnoho-kharkova-realii-ta-perspektyvy> [in Ukrainian].
8. Yashchenko, A. A. (2018). Urbanonimy yak odyin iz nayvazhlyvishykh elementiv komunikatsiyi [Urbanonyms as one of the most important elements of communication], *Vykladannya mov u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zvyazky. Naukovi doslidzhennya. Dosvid. Poshuk*, 33, 127–138. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2018-33-11> [in Ukrainian].
9. Vikhrov, M. (2021). Oleksiy Sokyрко: «Vidsutnist' znan' pro svoyu elitu v mynulomu formuye kompleks menshovartosti v suchasnoho ukraiyntsiya» [Oleksiy Sokyрко: «Lack of knowledge about his elite in the past forms a complex of inferiority in modern Ukrainians»]. *Tyzhden*. Retrieved from <https://tyzhden.ua/Culture/252822> [in Ukrainian].
10. Makarov, A. (1994). *Svitlo ukraiyins'koho baroko* [The light of the Ukrainian Baroque]. Kyiv: Art, 1994 [in Ukrainian].
11. Stepanova, A. A. (2015). «Zakat Yevropy» Osva'da Shpenglera i literaturnyy protsess 1920–1930. Poetologiya faustovskoy kul'tury [«The Decline of Europe» by Oswald Spengler and the literary process of the 1920s – 1930s. Poetology of Faustian culture]. Sankt-Peterburg: Aletyya [in Russian].
12. Styazhkina, O. (2021). Vtrachena istoriya nashoyi Yevropy [The history of our Europe is lost]. *Zbruc*. Retrieved from <https://zbruc.eu/node/108227> [in Ukrainian].
13. Kavun, M. Zhyzn' y smert' horodskykh nazvanyy [Life and death of urban names] Retrieved from https://gorod.dp.ua/history/article_ru.php?article=204 [in Russian].
14. Danyl'chuk, D. Toponimichne pereymenuvannya yak fenomen sotsial'noyi komunikatsiyi (na prykladi urbanonimiv na chest' Heroyiv Nebesnoyi Sotni) [Toponymic renaming as a phenomenon of social communication (on the example of urbanonyms in honor of the Heroes of the Heavenly Hundred)], *Mova. Suspil'stvo. Zhurnalistyka: zb. materialiv Mizhnarodnoii naukovo-praktichnoii konferentsiyi z problem funktsionuvannya i rozvytku ukr. movy* [Language. Society. Journalism, Proceedings of the International Scientific and Practical Conference]. Kyiv [in Ukrainian].
15. Sekrety pereymenovannya ulits Dnepra: kak poyavylis' heroycheskye nazvanyya? [Secrets of renaming the streets of the Dnieper: how did heroic names appear?] Retrieved from <https://gorod.dp.ua/news/121213?co=up> [in Russian].
16. Patriotichnyy Dnepropetrovsk: stoit li pereimenovyvat' ulitsy i prospekty v gorode [Patriotic Dnepropetrovsk: is it worth renaming streets and avenues in the city?]. Retrieved from <https://www.056.ua/news/594975/patriotichnyj-dnepropetrovsk-stoit-li-pereimenovyvat-ulicy-i-prospekty-v-gorode> [in Russian].
17. Pereimenovaniye ulits Dnepropetrovska: pochti stenogramma komissii po novym nazvaniyam [Renaming of Dnepropetrovsk streets: almost a transcript of the commission on new names]. Retrieved from <https://www.056.ua/news/919233/pereimenovanie-ulic-dnepropetrovska-pochti-stenogramma-komissii-po-novym-nazvaniyam> [in Russian].
18. Smirnova, N. Dnepropetrovtsy ne khotyat pereimenovyvat' ulitsy [Dnepropetrovsk residents do not want to rename streets]. Retrieved from <https://dv-gazeta.info/dneprnews/dnepropetrovtsy-ne-hotyat-pereimenovyvat-ulitsyi.html> [in Russian].
19. Pereimenovaniye priblizhayetsya – chast' ulits «pomilovali» [Renaming is approaching – some of the streets have been «pardoned»]. Retrieved from <https://dv-gazeta.info/dneprnews/pereimenovanie-priblizhaetsya-chast-ulits-pomilovali.html> [in Russian].
20. Pereimenovyvat' ulitsy Malinovskogo i Vakulenchuka neobyazatel'no. No yesli khochetsya – mozjno [Renaming Malinovsky and Vakulenchuk streets is optional. But if you want, you can]. Retrieved from <https://dv-gazeta.info/dneprnews/pereimenovyvat-ulitsymalinovskogo-i-vakulenchuka-neobyazatelno-no-esli-hochetsya-mozjno.html> [in Russian].
21. Bogatikova, M. Pereimenovaniye: chto dumayet molodezh'? [Renaming: what do young people think?]. Retrieved from <https://dv-gazeta.info/dneprnews/pereimenovanie-chto-dumaet-molodezh.html> [in Russian].
22. «Prospekta Kalinina vse ravno bol'she ne budet!» – dneprovskiy istorik [«There will be no more Kalinin Prospect anyway!» – Dnieper historian]. Retrieved from <https://gorod.dp.ua/news/133403> [in Russian].
23. Istoriki rasskazali dneprovtsam o metsenate Nadezhde Alekseyenko, v chest' kotoroy nazvana odna iz ulits goroda [Historians told Dnipro people about the patron Nadezhda Alekseenko, after whom one of the city streets was named]. Retrieved from <https://gorod.dp.ua/news/130481> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 02.11.2021.

Received 02.11.2021.

Temchenko L., Bucharska I. «Old – New» Urbanonyms in the Communicative Space of the Dnieper: to the Problem of Reception

The aim of the article is to study the urbanonyms of the city of Dnipro as a fact of historical communication, in which the values returned and formed by modern society are passed on to the next generation through the nomination of spatial units of culture (time through space); to trace the process of decommunization in the city of Dnipro as a fact of social communication, which allows to determine its current quality and degree of transparency.

The research methodology is determined by the purpose of the work: the theoretical basis of the work was a well-developed theory of chronotope (M. Bakhtin, 1975) in its social dimension, when «social space generates social time, which, in turn, manifests itself through social space»; the value aspect of modern urbanonyms is determined by the method of comparison with the historical names of urban space.

The results of the study allow us to admit that the process of decommunization (Ukrainization) of urban space in the post-Maidan period was somewhat chaotic and spontaneous. The scientific basis of the process of renaming squares and streets of the city of Dnipro has been well developed by historians, but has not always been used effectively by the city authorities. The process of communication between the three groups – the government, historians, citizens – was not optimally organized, which led if not to the rejection of new names of squares and streets by city dwellers, then to lack of interest in decommunization (Ukrainization) and, consequently, unwillingness to change their language habits.

The scientific novelty is the consideration of urbanonyms as, on the one hand, a discussion topic for the modern communicative space of Ukraine, on the other hand, as messages to future generations about Ukrainian values formed in the first thirty years of Ukrainian independence.

The practical significance of the study in identifying the complexities and contradictions of the multilevel process of decommunization (Ukrainization), which the country is undergoing at the present stage of development.

Key words: social chronotope, cultural communication, urbanonyms, historical experience, historical heritage.

Темченко Л. В., Бучарская И. С. «Старые – новые» урбанонимы в коммуникативном пространстве Днепра: к проблеме рецепции

Цель статьи – исследовать урбанонимы города Днипро как факт исторической коммуникации, в которой возвращенные и сложившиеся в современном обществе ценности передаются следующим поколениям через номинацию пространственных единиц культуры (время через пространство); проследить процесс декоммунизации в городе Днипро как факт социальной коммуникации, позволяющий определить ее современное качество и степень прозрачности.

Методология исследования. Теоретической основой работы стала хорошо разработанная современным гуманитарным знанием теория хронотопа (М. М. Бахтин, 1975) в его социальном измерении, когда «социальное пространство порождает социальное время, которое, в свою очередь, проявляет себя через социальное пространство»; ценностный аспект современных урбанонимов определен методом сравнения с историческими названиями городского пространства.

Результаты исследования позволяют признать, что процесс декоммунизации (украинизации) городского пространства в постмайданное время был несколько хаотичным и спонтанным. Научная база процесса переименований площадей и улиц города Днепра была хорошо разработана историками, но не всегда эффективно использовалась городской властью. Процесс коммуникации между тремя группами: власть, историки, горожане – не был оптимально организован, что приводило если не к отторжению жителями города новых названий площадей и улиц, то к отсутствию заинтересованности в процессе декоммунизации (украинизации) и, как следствие, к нежеланию менять свои речевые привычки.

Научная новизна заключается в рассмотрении урбанонимов как, с одной стороны, дискуссионного сюжета для современного коммуникативного пространства Украины, с другой – как послания следующим украинским поколениям о ценностях, сформированных первыми тридцатью годами украинской независимости.

Практическое значение исследования состоит в обозначении сложности и противоречий многоуровневого процесса декоммунизации социального пространства, который страна проходит на современном этапе развития.

Ключевые слова: социальный хронотоп, культурная коммуникация, урбанонимы, исторический опыт, историческое наследие.